

«Бекитемин»

КР УИАнын академик М.Адышев
атындагы геология институтунун
директорунун милдетин аткаруучу,

г.м.и.к., Бакиров А.А.

2024-жылдын 25-марты

Илимий изилдөөлөрдүн, илимий-техникалык, (же) илимий жана (же) илимий-техникалык ишмердиктин натыйжаларын өндүрүшкө киргизүү актысы

1.Өндүрүшкө киргизүүчү автор:

Матикеев Талантбек Курманалиевич

2.Илимий изилдөөлөрдүн, илимий-техникалык жана (же) илимий жана (же) илимий-техникалык ишмердиктин аталышы: Теңир-Тоонун аймагынын ландшафттын компоненттеринин динамикалык байланыштарынын өзгөчөлүктөрүнө карап секторлорго жана подсекторлорго бөлүп каралышы; ландшафттык алкактарынын калыптанышына геологиялык-генетикалык, флорогенездик-миграциялык, тарыхый-климаттык, орографиялык-экспозициялык, аймактык факторлордун тийгизген таасирлеринин аныкташы; азыркы күнгө чейин трафарет катары колдонуп келинген А.Гумбольддун схемасын теориялык жаңы багытта талдап, “кош алкактуулук” теориясын сунушташы; экспозициялык бүтүн алкактуулук бири-бирине жакын бийиктикте жана диапазондо жайгашкан, көптөгөн изоляттык жабык алкактардын топтомунан тургандыгын далилдеп, “алкактык калыптануу” теориясын сунушташы; бийик тоо арасындагы өрөөндөрдөгү жарым чөл жана чөл ландшафттары тоо этегиндеги өсүмдүктөрдүн генофондунун өрөөндөр аркылуу жогору карай сорулушун, бул процессте өрөөндөр “шланганын”, кар-мөңгү алкагы “тормоздун” кызматын аткаргандыгын далилдеши; тоо арасындагы чункурдуктардагы кургак талаа ландшафттары жайкы ысык, кышкы суук аба массаларынын инверсиясынын (уюп калуу) таасиринде пайда болгондугун диссертант аныктаган.

3.Кыскача аннотация: Бүтүндөй алганда диссертация жаңы багытта жазылган илимий изилдөөнүн теориялык жыйынтыгы. 17-18 к.к. сунуш кылынып, азыркы күнгө чейин Теңир-Тоонун аймактарын изилдөөдө колдонулуп келген ландшафттын бийиктик структурасын кайра карап, жаңы багытка бурууда жана Теңир-Тоонун аймагын физикалык географиялык райондоштурууда негизги иш болоору талашсыз.

4.Өндүрүшкө киргизүүнүн эффектиси: Теңир-Тоонун түрдүү аймагындагы ландшафттын бийиктик алкактарынын климаттык шартка карай калыптанышынын мыйзам ченемдүүлүктөрүн далилдөө менен азыркы күндө кабыл алынып жүргөн альп, субальп, шалбаа, шалбаалуу токой, токой, токойлуу талаа, талаа, кургак талаа, жарым чөл жана чөл ландшафттары өз алдынча бүтүн алкак эместигин далилдеп, бүтүн алкак алардын фрагменттик топтому экендигин аныктап, “Алкактык аралашуу- Кош алкактуулук” теориясын илимге сунуштоо жана типтерге бириктирүү. Кургакчыл типке - чөл жана жарым чөл; жарым кургакчыл типке- кургак талаа; орточо нымдуулуктагы типке -талаа, токойлуу талаа; жогорку нымдуулуктагы типке - токой, токойлуу шалбаа, шалбаалуу талаа (альп шалбаасы); ашыкча нымдуулуктагы типке - кар-мөңгү жана тоо тундрасы таандык экендиги такталып, негизги фактор климат менен рельефтин баскычтары (ярустары) экендиги диссертант тарабынан далилденген.

5. Өндүрүшкө киргизилген жери жана мезгили: Ар бир сектордун өздөрүнө гана мүнөздүү болгон негизги чарбачылык тармактары бар. Алардын келечектеги өнүгүү багыттары, калктын социалдык-экономикалык абалына тийгизген таасирлери жөнүндөгү корутундулар, келечекте долбоорлоно турган жайыт жана мал чарбасынын абалын изилдөөдө колдонууга болот.Теңир-Тоонун (Тянь-Шань) жаратылышынын өзгөчөлүгүн алдын ала божомолдоодо республикадагы жайыт, айыл жана мал чарбасынан алынган продукциялардын баасы азыркыга салыштырмалуу кескин жогорлоосунун коопсуздук масселесин чечүүгө жардам берет.

6. Өндүрүшкө киргизүүнүн формасы: Сектордун өздөрүнө гана мүнөздүү болгон негизги чарбачылык тармактары бар, алардын келечектеги өнүгүү багыттары, калктын социалдык-экономикалык абалына тийгизген таасирлери жөнүндөгү корутундулар, келечекте долбоорлоно турган жайыт жана мал чарбасынын,абалын изилдөөдө болот.Теңир-Тоонун (Тянь-Шань) жаратылышынын өзгөчөлүгүн алдын ала божомолдоо республикадагы жайыт, айыл жана мал чарбасынан алынган продукциялардын баасы азыркыга салыштырмалуу кескин жогорлоосунун коопсуздук масселесин чечүүгө колдонуу. География багытында илимий изилдөөлөрдү жүргүзгөн мекемелерде колдонулат.

Бакалаврдык, магистрдик, кандидаттык жана докторлук илимий даражаларды алуу үчүн жазылган иштердин темасы болот. География жана

биология адистигинде окуган студенттер үчүн тандоо курсу катары колдонууга болот. География багытында илимий изилдөөлөрдү жүргүзгөн мекемелерде колдонулса болот.

Иштелмени өндүрүшкө киргизген мекеменин өкүлү

КР УИАнын академик М.Адышев атындагы геология институтунун география бөлүмүнүн башчысынын милдетин аткаруучу, география коомунун президенти. г.и.к., профессор.

С. К. Аламанов

Өндүрүшкө киргизилүүчү иштелме аткарылган мекеменин өкүлү

КР УИАнын академик М.Адышев атындагы геология институтунун география бөлүмүнүн жетектөөчү илимий кызматкери, г.и.к., доцент.

К. Бакиров

КР УИАнын академик М.Адышев атындагы геология институтунун география бөлүмүнүн ага илимий кызматкери.

Абдыжапар уулу Саламат

*подпись сотрудника
заверено, ст. 111 п. 2
Кучукбаева А.*

